

Тема: 1.Внутрішньополітична ситуація в УРСР.

2.Децентралізація управління економікою.

1. Лібералізації суспільно-політичного життя УРСР в середині 1950-1960-х рр.: припинення масових репресій, часткова реабілітація. 5 березня 1953 р. було оголошено про смерть Й. Сталіна. Почалася активна боротьба за владу, в яку втягнулося і керівництво УРСР (першим українцем на посту першого секретаря ЦК КПУ в 1953 р. став Олексій Кириченко). При його активній допомозі в цій боротьбі переміг М. Хрущов.

Причини: нове керівництво розуміло неможливість продовження сталінської репресивної політики, відбулася низка повстань політичних в'язнів у сталінських концтаборах (1953-1954 рр.), у яких важливу роль відіграли колишні бійці УПА, члени ОУН, що поклало початок ліквідації ГУТАБу. У 1954 р. створюється комісія Президії ЦК КПРС з вивчення матеріалів щодо масових репресій другої половини 30-х рр. Важливу роль у зміцненні законності відіграло запровадження в УРСР 1955 р. прокурорського нагляду за її дотриманням. Це свідчило про перші кроки лібералізації суспільно-політичного життя в країні. Важливим кроком на шляху демократизації став XX з'їзд КПРС (лютий 1956 р.). На закритому засіданні М. Хрущов зачитав доповідь «Про культ особи та його наслідки»:

з'їзд засудив репресивну практику тоталітарного режиму, охарактеризовану як «культ особи Й. Сталіна»;

на Сталіна та Берію покладено практично всю відповідальність за організацію масових репресій;

причинами культу особи Сталіна названо його риси характеру;

початком незаконних репресій називався 1934 р.

Засудження дій Сталіна (десталінізація) було обмеженим, неповним. Суспільно-політичний лад СРСР не зазнав докорінних змін. Тоталітарна система дозволяла вести критику свого творця у

визначених нею рамках. Незважаючи на обмежену критику сталінізму, з'їзд започаткував важливі зміни в суспільстві.

В Україні рішення XX з'їзду КПРС були сприйняті більшістю населення з ентузіазмом і надією:

після лютого 1956 р. широко розгорнулася політична реабілітація громадян, репресованих у попередні десятиліття. Додому повернулися десятки тисяч в'язнів сталінських концтаборів;

не піддавалися сумніву необхідність депортації селян у роки колективізації (розкуркулення), масових виселень людей із західних областей у повоєнні роки;

хоча депортація кримських татар, німців та інших етнічних груп з південних районів України була визнана незаконною, повернутися на батьківщину їм було заборонено;

зросла частка українців у партійному та державному апараті, уповільнилася русифікація;

позитивне значення мало деяке розширення прав союзних республік в адміністративно-політичній сфері.

В Україні було створено ряд нових союзно-республіканських міністерств. Розширювалися права республіки у формуванні свого бюджету, питаннях матеріально-технічного постачання, збуту продукції. До компетенції України належало ухвалення цивільного, кримінального і процесуального кодексів, розроблення законодавства про судоустрій і судочинство. У відання республіки передавалися питання адміністративно-територіального устрою, районування, віднесення міст до обласного, всеукраїнського підпорядкування. Ці зміни майже не відбилися на становищі населення України, вони не змінили унітарного характеру СРСР.

Прорахунки в питаннях внутрішньої та зовнішньої політики обумовили становище, яке спричинило усунення М. Хрущова від керівництва. Змова виникла на найвищому рівні. За усунення першого секретаря ЦК КПРС виступив навіть Микола Підгорний, який у 1957-1963 рр. очолював КПУ, і якого саме М. Хрущов висунув на відповідальну роботу в Москву. М. Хрущова звинувачено у

волютаризмі й суб'єктивізмі, знято з посади першого секретаря ЦК КПРС і Голови Ради Міністрів СРСР. На ці посади було обрано Леоніда Брежнєва, вихідця з України, і А. Косигіна. Так закінчився період «відлиги» (1953-1964 рр.).

Отже, суть змін полягає в лібералізації суспільного життя, яка виявилася в частковій реабілітації жертв сталінських репресій, припиненні кампанії проти націоналізму; певному уповільненні процесу русифікації, зростанні українського чинника в державному та громадському житті, розширенні прав республіки в економічній, фінансовій і юридичній сферах тощо. Зміни адміністративно-територіального устрою УРСР.

19 лютого 1954 р. (на честь 300-річчя «возз'єднання України з Росією») було ухвалено рішення Верховної Ради СРСР про входження Кримської області до складу УРСР. У тому ж році створена Черкаська область. Ліквідовано Дрогобицьку (1958 р.) та Ізмаїльську (1954 р.) області.

Причини входження Кримської області до складу УРСР:

це диктувалося перш за все інтересами центру, потребами відновлення господарства;

Крим був пов'язаний з Україною протягом усієї своєї історії. Частина цієї території належала Київській Русі. У період існування Кримського ханства українці у певний час переважали за кількістю населення;

внаслідок депортації в 1944 р. кримськотатарського народу національний склад півострова суттєво змінився, господарське життя Криму було паралізоване. У Крим було переселено значну кількість росіян, які, потрапивши у незвичайні умови, не могли здійснити господарське освоєння цієї південної території, і навіть тікали назад, на північ Росії.

Наслідки входження Кримської області до складу УРСР:

спроба перекласти на плечі України частину моральної відповідальності за депортацію з півострова кримськотатарського населення і примусити її займатися відновленням у Криму господарського і культурного життя. При цьому московський центр нічого не втратив, бо так само безроздільно контролював Україну;

розширення курортного потенціалу України;

збільшення в Україні питомої ваги росіян, що становили більшість населення Криму, не було здійснено заходів з дерусифікації півострова, досі загроза для стабільності в Україні.

Посилання: https://www.youtube.com/watch?v=ux1O2GrP9_k

2. У 50-х рр. на перший план вийшли питання модернізації, структурної перебудови промисловості УРСР. Та впровадження досягнень НТР вступило в суперечність з чинною централізованою системою управління народним господарством, котра гальмувала цей процес: все більша увага почала приділятися розвитку машинобудування. Нова галузь — легкове автомобілебудування (Запоріжжя). Випуск найбільших у світі суховантажних суден і риболовецьких траулерів у Миколаєві, реактивних повітряних лайнерів Ту-124 в Києві; виходить на проектну потужність Каховська, будують Дніпродзержинську, Київську, Кременчуцьку ГЕС; у Криворіжжі діяв найбільший у Європі гірничо-збагачувальний комбінат, нарощувалося виробництво у ВПК, зросли обсяги видобутку вугілля, нафти, газу. Саме на шляхах нарощування традиційних галузей промисловості керівництво СРСР сподівалося «наздогнати і перегнати» капіталізм. Однак НТР вимагала цілком нових технологій, які в СРСР не розробляли.

У вересні 1953 р. вперше реально оцінено становище села. Плани удосконалення чинної колгоспної системи:

капіталовкладення в сільське господарство значно зросли, підвищено закупівельні ціни на продукцію села;

ліквідовано деякі податки на селянські господарства. Загальна сума податку з господарств колгоспників була зменшена в 2,5 разу, а заборгованість за попередні роки скасована;

як і раніше, держава здійснювала політику екстенсивного розвитку сільського господарства.

Керівництво СРСР найраціональнішим вважало введення в господарський обіг нових земель, особливо в Казахстані. Туди з України виїхало понад 100 тис. осіб, переважно молоді. Бажаних результатів освоєння не дало, а на сільське господарство України це справило негативний вплив. Деяке зміцнення матеріально-технічної бази колгоспів, розширення сфери товарно-грошових відносин сприяли у середині 50-х рр. поступу сільського господарства. У травні 1957 р. М. Хрущов висунув утопічне завдання: «Найближчими роками наздогнати США з виробництва м'яса, молока й масла на душу населення». Для досягнення поставленого завдання були необхідні величезні капіталовкладення та ряд інших заходів, однак:

тривало укрупнення колгоспів (творення агроміст), яке супроводжувалося оголошенням безлічі дрібних сіл і хуторів «неперспективними». Недоцільна реорганізація сотень колгоспів у радгоспи;

негативний вплив на розвиток сільського господарства справила заборона тримати худобу в приміській зоні, на околицях міст, спроби зменшити розміри присадибних ділянок колгоспникам;

у широких масштабах стала впроваджуватися кукурудза, котра швидко витіснила традиційні культури;

становище сільського господарства ускладнив неврожай 1963 р.

Держава змушена була купувати хліб за кордоном, виділяючи зі свого бюджету все більші суми.

Період «відлиги» ознаменувався суттєвими змінами в рівні життя населення: помітні зрушення відбулися в грошовій оплаті праці

колгоспників, виплачувалася щомісяця; у 1956 р. на 80 % було збільшено розміри пенсій, хоча колгоспникам їх держава не оплачувала. У липні 1964 р. ухвалено закон про пенсії членам колгоспів, селянам почали видавати паспорти; високими темпами розвивалося житлове будівництво, хоча зводили переважно малогабаритні помешкання, так звані хрущовки; поліпшилося постачання населення товарами широкого вжитку, набула поширення побутова техніка; грошова реформа 1961 р. спричинила загальне зростання цін, а в 1962 р. вони зросли на ряд продуктів харчування; скасовано плату за навчання у старших класах середньої школи; на початку 60-х рр. відбувся перехід фабрик і заводів на п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями, зарплати робітників суттєво зросли, вільний перехід на іншу роботу.

Освіта. Лібералізація суспільного життя сприяла активізації творчих сил, піднесенню культурного життя. Істотний вплив на духовне життя мало рішення XXII з'їзду КПРС про «формування нової людини», яким будь-які відхилення від офіційної ідеології, як і раніше, заборонялися й переслідувалися. Закон про освіту, ухвалений у квітні 1959 р., передбачав запровадження обов'язкової восьмирічної освіти, давав батькам право вирішувати, якою мовою має відбуватися навчання у певній школі. Проти цього виступили письменники, які добре розуміли, що це питання вирішуватимуть не батьки, а місцеве партійне керівництво, яке орієнтуватиметься на русифікаторські плани центру. Уже на середину 60-х рр. українською мовою навчалося лише 60 % школярів, а в містах — 21 %. Русифікація стала однією з найхарактерніших рис організації освіти, особливо вищої.

Наука. В Україні проводилися дослідження з ряду визначальних напрямків науково-технічного прогресу. В 1964 р. у фізико-технічному інституті АН УРСР збудовано найбільший у світі прискорювач електронів. Україна була одним із центрів розвитку кібернетики, академік Віктор Глушков написав цикл праць з теорії цифрових автоматів, створено ряд ЕОМ. У 1961 р. одержано перші штучні алмази. Україна залишалася лідером у галузі електрозварювання, дослідження проводилися під керівництвом

Бориса Патона, який у 1962 р. очолив Академію наук УРСР. Миколою Боголюбовим були розроблені нові метода квантової теорії поля та статичної фізики. Розпочав свою діяльність видатний учений-хірург Микола Амосов. Незважаючи на певні успіхи, Україна залишалася науковою периферією СРСР. Традиційним стало переїзд талановитих учених на роботу до Москви (головний конструктор космічних кораблів С. Корольов). Україна внесла вирішальний вклад в успіхи СРСР в освоєнні космосу: 1957 р. запущено перший штучний супутник Землі, 1961 р. відбувся перший політ людини в Космос (Юрій Гагарін).

Посилання: <https://www.youtube.com/watch?v=YLIgDC4LHqs>

Д/з: §6,7,8.